

Пищик Софія Владиславівна

Аспірантка кафедри філософії гуманітарних наук

Київський національний університет імені Тараса Шевченка (м. Київ, Україна)

<https://orcid.org/0009-0006-4892-6154>

e-mail: sofiavladislavovna14@gmail.com

ЦИФРОВІ КОМУНІКАЦІЇ ЯК ІНСТРУМЕНТ КОНСТРУЮВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ РЕАЛЬНОСТІ

Резюме

У статті розглянуто роль цифрових комунікацій у процесі соціально-го конструювання соціальної реальності. Авторка наголошує, що в умовах глобалізації інформаційного простору та зростаючої залежності від мережевих технологій, соціальні мережі та цифрові платформи перетворилися не лише на засіб передавання інформації, але й на простір формування нових соціальних практик, колективних уявлень та ідентичностей. Цифрове середовище постає ареною, де відбувається інтенсивне творення смислів, конструювання символічних кодів і наративів, які визначають суспільні орієнтири, механізми інтеграції та подальші перспективи розвитку суспільства й особистості.

Доведено, що глобалізація інформаційного простору сприяє прискоренню циркуляції знань, водночас створюючи ризики маніпулятивного впливу та поширення альтернативних реальностей. У цифрових мережах відбувається взаємодія культурних практик, політичних дискурсів та соціальних стратегій, що безпосередньо впливають на процеси демократизації, формування національної ідентичності та безпеки в умовах гібридних загроз.

Розкрито вплив цифрових платформ на трансформацію механізмів соціальної взаємодії, легітимацію знань та зміну структури владних відносин у мережевому суспільстві. Показано, що алгоритмізація комунікативних процесів і функціонування цифрових екосистем сприяють формуванню нових режимів видимості, інтерсуб'єктивності та контролю, які визначають способи сприйняття подій і явищ. Цифрові комунікації, таким чином, не лише відтворюють наявні соціальні конструкції, але й активно

продукують нові, формуючи багаторівневу просторово-символічну архітектуру сучасної соціальної реальності.

Обґрунтовано, що цифрові комунікації є не лише технологічним феноменом, а й фундаментальним чинником сучасної соціальної динаміки. Вони створюють нову логіку організації соціальних відносин, у якій ключовими стають інформаційні потоки, символічні образи та комунікативні практики. Усвідомлення механізмів соціального конструювання у цифровому середовищі дозволяє оцінити як можливості, так і небезпеки, що постають перед сучасним суспільством у глобалізовану інформаційну епоху.

Ключові слова: глобалізація; мережева реальність; соціальне конструювання; соціальна реальність; цифровізація; культура; соціокультурні трансформації.

Вступ

У сучасному світі цифрові комунікації набувають визначальної ролі у формуванні соціальних практик та колективних уявлень. Інтернет, соціальні мережі, платформи масової взаємодії не лише виступають каналами передавання інформації, а й стають простором творення нових форм ідентичності, норм і цінностей. Саме в мережевих середовищах відбувається інтенсивне соціальне конструювання реальності, де інформаційні потоки, символічні образи й наративи безпосередньо впливають на уявлення про культуру, суспільні процеси та перспективи розвитку. У цьому контексті вивчення механізмів конструювання соціальної реальності за посередництва цифрових комунікацій набуває особливої ваги, оскільки визначає динаміку суспільних змін і характер соціальної інтеграції.

Методи дослідження

Методологічною основою дослідження є поєднання класичних соціально-філософських концепцій та сучасних міждисциплінарних підходів. Базовим теоретичним підґрунтям виступає соціальний конструктивізм, який розглядає реальність як продукт взаємодії індивідів, що набуває об'єктивності через інституціалізацію знань і культурних практик. Це дозволяє трактувати цифрові мережі як особливе середовище, де процеси соціального творення реальності відбуваються у прискореному режимі.

Для виявлення закономірностей таких трансформацій застосовано системний підхід, який надав можливість розглядати цифрові комунікації не лише як інструмент передавання інформації, а як механізм відтворення й легітимації соціальних структур та цінностей у мережевому вимірі. Структурно-функціональний підхід допоміг простежити взаємозалежність між новими технологіями комунікації та формуванням соціальної реальності, зокрема у сфері публічного простору, який набуває нових форм у цифрових середовищах.

Герменевтичний та феноменологічний методи забезпечили можливість інтерпретації символічних практик, які циркулюють у соціальних мережах і медіапросторі. Особливе значення у дослідженні має міждисциплінарний підхід, що уможливорює дослідження культурних і комунікативних механізмів впливу, які проявляються у глобальних мережах та відіграють ключову роль у формуванні міжнародного іміджу держав. Використання порівняльно-історичного методу дозволяє виявити специфіку українського досвіду у співвідношенні з глобальними тенденціями розвитку мережевої культури.

Дослідження соціального конструювання у вимірі мережевої культури та цифрових комунікацій є важливим для розуміння процесів формування сучасної соціальної реальності та вироблення стратегій її гуманітарного осмислення. З огляду на це метою дослідження постає аналіз специфіки соціального конструювання у сфері цифрових комунікацій, виявлення особливостей мережевої культури як середовища формування сучасної соціальної реальності та визначення її впливу на трансформацію соціальних практик і колективних ідентичностей. Реалізація даної мети залежить від виконання наступних дослідницьких завдань: розкрити теоретико-методологічні засади соціального конструювання в умовах цифровізації суспільства; проаналізувати роль цифрових комунікацій і мережевої культури у формуванні соціальних уявлень і практик; проаналізувати механізми конструювання соціальної реальності у цифровому середовищі; оцінити ризики та перспективи впливу мережевої культури на соціальну інтеграцію, ідентичність і розвиток демократичних практик.

Результати дослідження

У соціогуманітарному знанні ХХ — початку ХХІ ст. поняття соціального конструювання набуло статусу однієї з ключових категорій, яка пояснює механізми формування, відтворення й трансформації суспільних відносин. Від класичних моделей, що були закладені П. Бергером і Т. Лукманом [1] до сучасних концепцій мережевого суспільства М. Кастельса [2] та Е. Тоффлера [3] простежується як спадкоємність, так і суттєві зміни у пізнанні сутності соціальної реальності.

Так, класичні теорії акцентують увагу на процесах інституціоналізації, легітимації та інтерсуб'єктивності, що забезпечують сталість суспільних структур і формування ідентичностей. Натомість мережевий вимір пропонує іншу логіку — гнучкі, динамічні, транскордонні мережі комунікації, що продукують множинні та змінні ідентичності, зумовлені цифровою добою.

Наприклад, П. Бергер і Т. Лукман стверджують, що реальність не є заданою наперед, а формується у процесі взаємодії людей. Соціальний світ створюється та підтримується через постійний обмін смислами, а ключовим інструментом його існування виступає мова, що виконує функцію

об'єктивації та інтерпретації соціальних практик. «Реальність повсякденного життя, яка для члена суспільства є найвищою дійсністю, формується у процесі постійної взаємодії з іншими. У ній індивід постійно підтверджує і водночас конститує соціальний порядок» [1, с. 33]. При цьому дослідники виділяють три етапи соціального конструювання:

1) екстерналізація — творче відображення людських уявлень у зовнішньому світі, тобто людина виносить назовні свій внутрішній досвід, утілюючи його у мові, діях, символах та інститутах. Йдеться про те, що суб'єктивні уявлення й значення отримують зовнішню форму у процесі соціальної взаємодії. Екстерналізація є неминучим аспектом людського буття, адже саме через неї індивід «виводить себе» у соціальний світ, роблячи власні смисли доступними для інших;

2) об'єктивація — перехід результатів індивідуальної діяльності у «зовнішню реальність», що починає існувати незалежно від окремих творців. Зовнішньо виражені смисли набувають характеру об'єктивних фактів соціального життя, що сприймаються членами спільноти як даність. Саме через об'єктивацію створюються інститути, норми, символічні системи, які організують соціальний простір і встановлюють рамки колективного існування;

3) інтерналізація — засвоєння індивідом об'єктивованих значень та включення їх у власну свідомість. Внаслідок цього соціальні конструкції стають частиною суб'єктивної реальності особи, формують її ідентичність та орієнтації у світі. Інтерналізація забезпечує відтворення соціального порядку: покоління за поколінням засвоюють вже існуючі смисли й моделі поведінки, адаптуючи їх до нових умов.

Тобто відбувається прийняття індивідом соціально конституційованих смислів як власних. «Знання про повсякденну реальність конститується і підтримується суспільними процесами. Воно є результатом взаємодії, у якій індивіди постійно утверджують смисли, які колективно підтримують» [1, с. 25 — 26]. У такий спосіб соціальна реальність постає не як набір об'єктивних фактів, а як результат колективного виробництва та відтворення значень.

Так, зокрема у концепції «винайдених традицій» Е. Гобсбаума і Т. Рейнджера показано, що багато явищ, які суспільства сприймають як «давні» та «незмінні» традиції, насправді були створені у XIX — XX ст. для консолідації націй, легітимації політичної влади чи інтеграції нових соціальних груп. Це означає, що навіть культурні коди, які вважаються неперервними, є продуктами цілеспрямованих соціальних практик. «Винайдені традиції є наборами практик, які прагнуть утвердити певні цінності та норми через повторення, створюючи уявлення про неперервність із минулим» [4, р. 11].

Сутність підходу, у цьому контексті, Ю. Габермаса полягає у виокремленні трьох ключових типів «винайдених традицій». По-перше, це традиції, що встановлюють або символізують соціальну єдність. До них належать ритуали, обряди та символи, які закріплюють колективну ідентичність і спільні цінності. По-друге, виокремлюються традиції, які легітимують інституції та владу — наприклад, державні церемонії, монархічні чи республіканські атрибути, що надають політичному устрою ореолу історичної спадковості. По-третє, дослідники звертають увагу на традиції, спрямовані на соціалізацію, виховання і трансляцію норм, які формують у нових поколінь відчуття належності до спільноти та відповідальності за підтримку усталених зразків поведінки [5, р. 9 — 14].

У межах нашого дослідження ця концепція набуває особливо-го значення, оскільки цифрові комунікації створюють нові можливості для продукування та закріплення символічних форм. Соціальні мережі, онлайн-спільноти та цифрові медіаплатформи стають просторами, у яких конструюються «винайдені традиції» нового типу: меми, вірусні флешмоби, віртуальні ритуали чи цифрові практики комеморації. Вони виконують подібні функції, що й традиційні обряди, — інтегрують групу, маркують її межі, визначають «своїх» і «чужих». У цьому контексті особливої актуальності набуває твердження, що «нові традиції не лише закріплюють соціальний порядок, але й слугують засобом його символічної легітимації, надаючи сучасним інститутам відчуття давності та незмінності» [5, р. 15].

Концепція «винайдених традицій» розширює можливості аналізу мережевого виміру соціальної реальності, демонструючи, що навіть у цифрових середовищах значна частина культурних кодів, символів і практик не є «природно даною», а формується завдяки цілеспрямованим соціальним діям та механізмам медіатизації. Це дозволяє осмислити мережеві комунікації як простір, де відтворюються та трансформуються моделі колективної ідентичності, що набувають характеру нових «винайдених» традицій.

Отже, класичний підхід демонструє, що соціальне конструювання відбувається через тривалі процеси закріплення значень у культурі та суспільних інститутах. Тобто, у даному підході увага зосереджується на стабільності та відтворюваності цих структур, завдяки яким забезпечується соціальний порядок. Натомість сучасний мережевий вимір соціальної реальності ґрунтується на динаміці та гнучкості. Наприклад, М. Кастельс у концепції «мережевого суспільства» наголошує, що в умовах цифрової доби відбувається зміна соціальної морфології: ключовим елементом стають мережі, які він визначає як «складні структури комунікації, побудовані навколо набору цілей, що одночасно забезпечують єдність мети і гнучкість виконання завдяки своїй адаптивності до операційного середовища» [2, с. 21].

Як же відбувається конструювання соціальної реальності та ідентичності в умовах мережевого суспільства. Соціальна реальність у мережевому суспільстві набуває форми «простору потоків», де визначальними є інформаційні та комунікаційні зв'язки, а не територіальні чи ієрархічні структури. Це означає перехід від класичної парадигми інституційної стабільності до нової моделі, де динаміка і швидкість обміну інформацією формують соціальні практики та ідентичності.

З. Бауман у своїй праці «Плинна сучасність» (Liquid Modernity) розвиває ідею, що сучасне суспільство перебуває у стані «рідкості» — нестійкості й постійних трансформацій. Ідентичності стають фрагментованими, ситуативними, підпорядкованими вимогам ринку та глобальних потоків інформації [6]. Це відповідає логіці мережевого суспільства: людина може одночасно бути учасником локальної громади, членом віртуальних мереж та актором глобальних комунікацій.

Як бачимо, мережевий вимір підкреслює гнучкість, множинність і релятивізм, що радикально відрізняє його від класичних моделей, а саме: класичні моделі виходять із припущення про існування відносно стабільних інституційних рамок, у яких формується суспільна свідомість. Натомість у мережевому суспільстві, за Кастельсом, структури розчиняються у мережах, а соціальний порядок забезпечується не ієрархією, а багаторівневою системою взаємопов'язаних вузлів. Щодо розуміння ідентичності та суб'єктності, то класична парадигма підкреслює єдність та постійність (сталість) ідентичності, що ґрунтується на спільних традиціях, а мережеве суспільство, навпаки, сприяє появі плинних ідентичностей [2], коли особа може одночасно належати до різних спільнот — професійних, культурних, віртуальних і поєднувати суперечливі ролі. Сучасні інформаційні технології та соціальні мережі стимулюють постійний процес самопрезентації, у межах якого індивіди формують і підтримують різні віртуальні образи. Це сприяє виявленню нових аспектів власного «Я», але водночас може призводити до суперечностей між реальною та віртуальною ідентичностями. У мережевому просторі ідентичність набуває гібридного та перформативного характеру, поєднуючи етнічні, культурні й професійні компоненти.

Глобалізаційні процеси підсилюють цю динаміку, оскільки локальні культури перебувають під постійним тиском транснаціональних інформаційних потоків. Формування ідентичності в умовах цифрової епохи дедалі більше залежить від освітніх інституцій, масмедій та віртуальних спільнот, які встановлюють певні зразки соціальної поведінки й виступають інструментами соціального контролю. У цьому контексті З. Бауман використовує таку категорію як «плинна сучасність», що відображає мінливість і нестабільність соціальних структур та особистісних ідентичностей у глобалізованому світі. Цифрові платформи й алгоритмічні механізми, зокрема

технології штучного інтелекту, посилюють ці процеси, дозволяючи індивідам конструювати кілька ідеалізованих образів, які можуть суттєво відрізнятися від їхнього реального «Я». У результаті соціальна реальність постає як багатошарове й динамічне утворення, де конструювання ідентичності тісно пов'язане з медійними технологіями та глобальними комунікативними практиками. У даному контексті З.Бауман стверджував, що «ідентичність у добу плинної сучасності постійно змінює свої контури, стаючи радше процесом, ніж усталеною сутністю» [6, с. 56].

Стосовно ролі комунікаційних технологій у класичному соціальному конструктивізмі центральне місце посідає мова та інтерсуб'єктивність як механізми підтримання соціального порядку. Натомість у мережевому вимірі головним інструментом конструювання виступають цифрові комунікаційні технології, що забезпечують миттєву глобальну циркуляцію інформації, створення нових форм спільнот (онлайн-форуми, соціальні мережі) та зміну балансу між центром і периферією [4].

Окреслені особливості конструювання соціальної реальності вказують на цілу низку викликів та ризиків у розвитку сучасного суспільства й особистості. Класичні моделі наголошували на небезпеці надмірної інституціоналізації, що призводить до ригідності й консервації соціального порядку. Натомість у мережевому суспільстві ключовим викликом є фрагментація соціальної реальності: множинність інформаційних потоків створює ризик дезінтеграції спільнот, розпорошення ідентичностей та посилення впливу маніпулятивних стратегій.

Висновки

Таким чином, аналіз класичних моделей соціального конструювання та мережевого виміру соціальної реальності дозволяє простежити еволюцію соціально-філософських досліджень формування суспільних відносин. Якщо класики (Бергер, Лукман, Гобсбаум, Рейнджер) підкреслювали стабільність інституцій, традицій і ролей як основу суспільної інтеграції, то сучасні дослідники (Кастельс, Бауман) демонструють принципово новий вимір соціальності, де вирішальну роль відіграють мережі, інформаційні потоки та цифрові комунікації.

У класичному розумінні реальність постає як продукт тривалого соціального досвіду, що закріплюється в інститутах і культурних нормах. У мережевому суспільстві реальність набуває рис гнучкості, множинності та нестійкості, що зумовлює як нові можливості (плюралізм ідентичностей, глобальні комунікації), так і загрози (інформаційні маніпуляції, фрагментація суспільства).

Отже, сучасне осмислення соціального конструювання потребує синтезу класичних і сучасних підходів: перші дозволяють зрозуміти механізми

формування й стабілізації соціальних структур, другі – специфіку їхньої трансформації в умовах глобалізації та цифрової революції. Лише інтеграція цих соціально-філософських концепцій може забезпечити комплексне пояснення процесів конструювання соціальної реальності у XXI столітті.

Список посилань:

1. Бергер П., Лукманн Т. Соціальне конструювання реальності: трактат з соціології знання. Пер. з нім. В. Терлецького. Київ: Український центр духовної культури. 1995. 351 с.
2. Кастельс, М. Інформаційна епоха: економіка, суспільство і культура. Т. 1.: Мережеве суспільство. Пер. з англ. О. Іщенко. Київ: Ваклер. 2004. 608 с.
3. Тоффлер, Е. Третя Хвиля / з англ. пер. А. Євса. Київ: Вид. дім «Всесвіт», 2000. 480 с.
4. Hobsbawm E., Ranger T. (Eds.). The invention of tradition. Cambridge: Cambridge University Press. 1983. 320 p.
5. Габермас, Ю. Структурні перетворення у сфері відкритості: дослідження категорії «публічна сфера». Пер. з нім. А. Онишко. Львів: Літопис. 2000. 336 с.
6. Bauman Z. Liquid times: Living in an age of uncertainty. Cambridge: Polity Press. 2007. 117 p.

References

1. Berger, P., & Luckmann, T. (1995). The social construction of reality: A treatise in the sociology of knowledge (V. Terletskyi, Trans.). Kyiv: Ukrainian Center of Spiritual Culture. (Original work published in German). 351 p.
2. Castells, M. (2004). The information age: Economy, society and culture. Vol. 1: The rise of the network society (O. Ishchenko, Trans.). Kyiv: Vakler. (Original work published in English). 608 p.
3. Toffler, E. (2000). The Third Wave / 3 English translation by A. Yevsa. Kyiv: Publishing House «Vsesvit». 480 p.
4. Hobsbawm, E., & Ranger, T. (Eds.). (1983). The invention of tradition. Cambridge: Cambridge University Press. 320 p.
5. Habermas, J. (2000). The structural transformation of the public sphere: An inquiry into a category of bourgeois society (A. Onyshko, Trans.). Lviv: Litopys. (Original work published in German). 336 p.
6. Bauman, Z. (2007). Liquid times: Living in an age of uncertainty. Cambridge: Polity Press. 117 p.

Sofia Pyshchyk

*Postgraduate Student, Department of Philosophy of the Humanities
Taras Shevchenko National University of Kyiv (Kyiv, Ukraine)*

<https://orcid.org/0009-0006-4892-6154>

e-mail: sofiavladislavovna14@gmail.com

**DIGITAL COMMUNICATIONS AS A TOOL FOR
CONSTRUCTING SOCIAL REALITY**

Abstract

The article examines the role of digital communications in the process of constructing social reality. It is emphasized that in the context of the globalization of the information space and the growing reliance on network technologies, social media and digital platforms have transformed not only into channels of information transmission but also into spaces in which new social practices, collective representations, and identities are formed. The digital environment functions as an arena of meaning production, where symbolic codes and narratives emerge and circulate, shaping social orientations, mechanisms of integration, and the prospects for societal and individual development.

The study demonstrates that the globalization of the information sphere accelerates the circulation of knowledge while simultaneously creating risks of manipulative influence and the proliferation of alternative realities. Within digital networks, cultural practices, political discourses, and social strategies intersect, producing substantial effects on democratization processes, the formation of national identity, and security under hybrid threats.

It is substantiated that digital communications should be understood not only as a technological phenomenon but also as a fundamental driver of contemporary social dynamics. They introduce a new logic of organizing social relations, in which information flows, symbolic images, and communicative practices become central. Understanding the mechanisms of social construction in digital environments provides analytical tools for assessing both the opportunities and the risks that confront societies in a globalized information era.

Additional attention is devoted to examining how digital platforms transform mechanisms of social interaction, the legitimation of knowledge, and the restructuring of power relations within the networked society. The algorithmization of communication and the functioning of digital ecosystems create new regimes of visibility, intersubjectivity, and control that shape how events and phenomena are perceived. Consequently, digital communications not only reproduce existing social constructions but actively generate new ones, forming a multilayered spatial and symbolic architecture of contemporary social reality.

Keywords: globalization; networked reality; social construction; social reality; digitalization; culture; sociocultural transformations.

Стаття надійшла до редакції 25.09.25

© *Пицик С. В., 2025*